

Çağdaş Psikiyatride Gerçek Bir Aydın M. Orhan Öztürk

Bugün tıp dünyasında, özellikle sosyal psikiyatri alanında adından söz ettiren M. Orhan Öztürk, Hacettepe Üniversitesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı'nın kurucuları arasındadır. Akademisyenliğinin yanı sıra, günün sosyal ve toplumsal gelişmelerini de yakından izleyen, üzerinde düşünen Öztürk'ün, dil konusundaki duyarlılığı, onun biraz da öğrencilerini derinden etkileyen başarılı eğitimciliğinden kaynaklanıyor.

TÜRKİYE Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) düzenlediği Bilimsel Toplantı Serileri'nin, 2-3 Aralık 1991 tarihinde gerçekleştirilen ikincisi "Bilim ve Eğitim" adını taşıyordu. Bu toplantıya konuşmacı olarak katılan Prof. Dr. M. Orhan Öztürk: "Bilim ve Eğitimde Dil" başlıklı bildirisinde; "Bilme merakını (tecessüs) küçük, narin bir bitkiye benzeten Einstein, bu bitkinin 'en önemli gereksiniminin, uyarıların yanı sıra, özgürlük' olduğunu söyler (Andreasen NC., Black DW. 1991). İşte bu dönemde toplumumuzdaki çocukların aile içinde ve dışında yetiştirilme ve eğitim biçimlerine bakacak olursak, soru sorma ve bilme tutkusunun çok değişik yollardan etkili bir biçimde baskılandığını, susturulduğunu, hatta büyük oranda söndürüldüğünü görürüz. Çocuğun merak eden, atılgan girişimleri çeşitli korkutmalar, şakalar ve sınırlamalarla durdurulmaktadır. Geleneksel kesimden çağdaş kesime doğru bu baskılanış giderek azalsa bile, ailede ve okulda, çocuğa özgür ve özerk öğrenme, düşünme merakını aşlamayan, özerk kimlik gelişimini desteklemeyen, sorgulamadan öğrenmeye dayanan yetkeci bir eğitim dizgesinin baskın ol-

duğu bilinmektedir. Evreni ve insanı sorgulamayan, insanın araştırmacı yönünü sınırlayan inançların da yaygın olduğu bir toplumda özerk ve özgür düşünmenin toplumsal bir değer olarak yerleşmesini, köklü bir kişilik özelliği olmasını bekleyebilir miyiz? Buna ek olarak son yıllarda, daha kavramları tanıma ve oluşturma dönemi olan 5-6 yaşlarından başlayarak, çocuklar süregelen bir test sırtmasına tutulmaktadır. Çocuklar, düşünmeye, özgür tartışmaya yer vermeyen testlerle eğitilip, testlerle değerlendiril-

mektedirler. Böyle bir eğitim ortamında yukarıda tanımladığım özgürce sorma, tartışma ve özerk öğrenme, düşünme merakının nasıl söndürüldüğünü anlamak zor olmasa gerek.

Sonuç, ülkenin en zeki ve çalışkan gençlerini toplayan ve en seçkin üniversitelerde bile çoğunluğu soru sormayan, sınav korkusunun dışında özerk öğrenme merakı taşımayan, derslerde ve kitaplarda verilen bilgileri kendi özerk eleştirisi, tartışma süzgecinden geçirmeyen, ezberci, aktarıcı, bir öğrenci ve öğretici topluluğunun oluşmasıdır." derken, insanın bilme ve öğrenme yetisini donduran yetkeci eğitim sistemini ülkemizin baş sorunlarından biri sayıyordu.

Bugün psikiyatri ve psikanaliz alanında bilim dünyasındaki önemli çalışmalara imza atan Öztürk'ün, bu konudaki duyarlılığı yeni değil; çok öncelere, fakülte yıllarına kadar uzanıyor. "Her şeyi hocalar gösteriyordu. Hiçbir sorunun sorulmadığı, hiçbir tartışmanın olmadığı ortamlardı. Ne yazık ki hâlâ böyle büyük oranda. Ve bu yüzden bir çekiciliği olmadı benim için fakültedeki eğitimin. Hatta okulun son yıllarında, psikiyatri stajına bile büyük bir ilgi gösterdiğimi söyleyemem" diyor o günleri anımsarken. Ancak Prof. Dr. Öztürk'ün, öğrenciyi

*i.Ü. Tıp
Fakültesi'ndeki
ilk yılında.*

dışlayan eğitim yöntemine karşı yaptıkları sadece eleştiriye sınırlı kalmaz. Çok daha sonraları, AÜ Tıp Fakültesinde ders vermeye başladığı yıllardan itibaren katılımcı bir öğretim yöntemini kendine model edinir ve bunu uygular. Gerek yurtdışındaki eğitimi sırasında gördükleri ve yaşadıklarıyla gerekse eğitim sorunu üzerine okuyup kafa yorarak edindikleriyle, özellikle HÜ'ndeki yöneticiliği sırasında, öğrenenin öğretilene oranla daha etkin olduğu bir eğitim yöntemini yerleştirmeye çalışacaktır.

Orhan Öztürk'ün bu atılımcı yönü nereden gelir? Öncelikle onunun başarıyla taşıdığı bilim adamı kimliği yanında, hem öğrencilerini hem de çalışma arkadaşlarının onayladığı üstün eğitime yanındır. Konuya duyduğu ilgi ve heyecanın yanı sıra, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk eğitimcilerinden olan babası Yahşioğlu İsmet Bey'in etkisini de göz ardı etmemek gerekir.

İsmet Bey, Cumhuriyetten önce Adana Muallim Mektebi'nden mezun olur. Çiçeği burnunda bir öğretmenken I. Dünya Savaşı sonrasındaki Fransız işgaline karşı gelişen bölgesel direniş hareketinin içinde yer alır. Yaklaşık üç yıl süren işgalin altı ayını da tutsak olarak Adana Hapishanesi'nde geçiren İsmet Bey, Cumhuriyetin ilanından sonra da onun heyecanını yüreğinde taşıyan bir öğretmen olarak, görevine dört elle sarılır. Sonraları Tarsus'un değişik okullarında yöneticilik de yapar. Babasının yazı devriminin savunucularından biri olduğunu, annesi Hacer Hanım'ın da ilköğrenimini eski yazıyla yaptığını, evlendikten sonra da yeni alfabeyi öğrendiğini hatırlıyor Öztürk. Geleneksel bir ailede büyümüş olmasına karşın açık görüşlü anne ve babası sayesinde iyi bir aile içi eğitim alır. İlköğrenimini Tarsus'taki Dumlupınar ve Duatepe ilkokullarında tamamlar. "Okul müdürünün çocuğu olduğum için belki biraz imtiyazlı, daha doğrusu korunan bir çocuk olmuş olabilirim. Belki tam aksi de olmuş olabilir, doğrusu tam hatırlayamıyorum."

İlkokulun ardından, babası İsmet Bey'in verdiği biraz cesaretli biraz da ileri görüşlü bir kararla, Tarsus Amerikan Koleji'ne kaydolur. Tarsus Amerikan Koleji'nin, Cumhuriyetten önce daha çok gayrimüslimlerin çocukları-

İÜ Tıp Fakültesi'ndeki stajlar, kendi deyişiyile çok da ilgisini çekmez Öztürk'ün.

na eğitim veren ve din adamı yetiştiren bir okulken, Cumhuriyetle beraber paralı kolejlerden biri olarak eğitim hayatına devamı sağlanmıştır. Buna karşın müslüman ailelerce tercih edilmeyen bir okuldur. Ancak İngilizce eğitim veriyor olması, İsmet Bey için önemlidir. "Okulda okumak için sınava girmek gerekmiyordu ama okul paralıydı. İşin iyi tarafı, öğretmen çocuklarına % 50'ye varan indirimler uyguluyordu." diyor Öztürk. Ortaöğrenimine Tarsus Amerikan Koleji'nde başlayan Orhan Öztürk, okula başladığında sınıfta otuz kişi olduklarını ancak ilk iki yılın sonunda bu sayının onbire düştüğünü ve biraz da bunun sayesinde iyi eğitim alabildiğini söylüyor.

Ortaöğrenimi sürerken, Öztürk'ün belleğinde yer eden olaylardan biri olarak, açık havada yürüyüşler yapmayı, toprakla uğraşmayı seven İsmet Bey'in, her hafta sonu uğramayı neredeyse alışkanlık haline getirdiği büyükçe bir fidanlığı anımsıyor. "O zamanlar belki de ilk defa yapay bir orman kuruluyordu. Soyadının Güresin olduğunu hatırladığım bir orman mühendisi, ülkemize getirdiği okaliptüs tohumlarından yetiştirdiği fidanlarla, Tarsus'la Mersin arasını kaplayan büyük bir bataklık kurutmayı hedefliyordu. Babam pek severdi bu orman mühendisini. Onun çalışma disiplinine, azmine hayrandı ve büyük saygı duyardı." İsmet Bey'in de her fırsatta çalışkanlığını ve heyecanını örnek gösterdiği bu orman mühendisi, Öz-

türk'ün de yaşamının sonraki dönemlerinde zaman zaman anımsadığı ve örnek aldığı kişilerden biridir.

1944'de koleji başarıyla bitirir Orhan Öztürk. Yaşamının en önemli kararını verme zamanı geldiğinde o kararını çoktan vermiş ve baba mesleği olan öğretmenliği seçmiştir. Bu konuda babasıyla konuşurlarken, yüksek öğretmen okuluna gitmeyi düşündüğünü ve edebiyat öğretmeni olmayı istediğini söyler. Ne var ki İsmet Bey'in, onun bu kararna çok kızdığını ve verdiği bir karara ilk defa bu derece karşı koyduğunu anımsıyor. "...Babam herhalde beni korumak için öğretmen olmamı istemiyordu ama bu benim canımı çok sıkıydı. Bu yüzden öğretmen okulu yerine, gitmeye mecbur olduğum tıbbiyeye de hemen ısınmadım. Bunun yanında üniversite yıllarında sosyal bilimlerle ilgilenmemi, sonradan psikiyatrye kaymamı da bu öğretmenlik hevesimin sağladığını söyleyebilirim." Bugün ise bu karşı çıkışın nedenini, İsmet Bey'in meslek yaşamında çektiği sıkıntılara ve öğretmenliğin toplum içinde değerini yavaş yavaş yitirdiğini görmesine bağlıyor Orhan Öztürk. Hemen belirtelimki bu karşı çıkış, Öztürk'ün gönlünde yatan öğretmen olma isteğini değiştirmez. 1954'de uzmanlık almak üzere gittiği ABD'den döndükten sonra, yapabileceği en iyi işin öğretmenlik olduğunu anlar ve öğretmen olur.

Eski öğrencilerinden olan, HÜ Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim

Dalı Başkanı Prof. Dr. Cengiz Güleç, hocası Öztürk'ün bu özelliği hakkında, "Mesleğimizde maalesef, kerameti kendinden menkul, hastayla üç beş kere konuşup dertleşmeyi, yorum yapmayı ve öneride bulunarak hastalarına zarar veren çok insan olmuştur ve olmaktadır. Bunların yerine psikoterapinin ciddi bir tedavi yöntemi olduğunu; arkasında bir bilimsel kuramın yattığını; sabır ve uzun bir deneyim gerektirdiğini gösteren ve öğreten hocalarımızın başında yer alır Orhan Öztürk. Bu tarz çalışarak psikoterapiyle hastalarına yararlı olduğu çalışmalarının öykülerini zamanında öğrencilerine hep sunmuştur. Bunları zaman zaman vaka ör-

Öztürk, 1981-82 yılları arasında Dünya Sağlık Örgütü'nün yönetim kurulunda, 1982-87 yılları arasında da danışma kurulunda görev yapar.

nekleri olarak biraz da anekdotlarla anlattıkları olur hocaların kuşkusuz. Ama üç-beş yıl çalıştığı bir hastayla doktor arasındaki ilişkiyi (çünkü bir hastayla bu kadar uzun süre ilgilenmek önemli bir şeydir), bu ilişkideki

krizleri ve teknik sorunları, insani boyutlarını, acıları, çatışmaları, tümünü kapsayacak şekilde bir öykü halinde sunabilmek ve kendini eleştirel bir biçimde bu anlatımın içine katmak ciddi anlamda yürek ister, emek ister, en önemlisi bir eğiticilik kaygısı ister. Bu başlıbaşına bir özveridir ve Orhan Bey bunu hep yapmıştır. " diyor. Üniversite yılları boyunca yaşayacağı İstanbul'a ilk gidişi ise Devlet Olgunluk Sınavına girmek üzere gerçekleşir Orhan Öztürk'ün. Öğretmen olma hayali en azından o sıralar suya düşen Öztürk, İstanbul Üniversitesi'nde Tıp Eğitimi almaya karar verir. "Fizik ve Matematikte pek başarılı olacağımı düşünmezdim. O yıllarda

Orhan Öztürk'ü Tanımak

Nevzat Yüksel

Prof. Dr., GÜ Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı

Ben Prof. Dr. M. Orhan Öztürk ile ilk kez 1971 yılında temel bilimler sırasında "Normal ve Anormal Ayrımı" dersinde, öğrencisi olarak karşılaştım. Temel psikiyatrik kavramlar ve psikoseksüel gelişim gibi bazı dersler o zaman temel bilimler sırasında, ayrı bir ders kurulu içinde verildi. Prof. Öztürk öğrencilerine bu ayrımı yapabilmeleri için birçok örnek verdi. Dersi anlatırken normal ile anormal ayrımının ne kadar güç olduğunu anlattı. Bu ayrım için verdiği ölçütlerin hiçbirinin bu ayrımı yeterince yapamadığını da anlattı. Aslında insanlar birtakım davranışlarına göre sınıflandırmanın sakıncalarını anlatmaya çalışıyordu. Gerçekte bir insana normal demenin iki temel ölçüsü vardı: Çalışabilmek ve sevebilmek. Dinamik psikiyatrinin kurucusu Freud da böyle demiyor muydu?

Prof. Dr. Orhan Öztürk'ün meslek yaşamı boyunca kararlılıkla savunduğu bazı görüşleri vardır. Onunla birlikte çalışan insanlar onun bu görüşlerini yakından bilir ve onun kararlılığına saygı duyarlar. Bunlara bazı örnekler vermek isterim. Bilimsel ilerlemeler başdöndürücü bir hızla ilerlemekte, her gün yeni bir konu açıklığa kavuşmakta, her gün yeni bir ilaç insanların hizmetine sunulmaktadır. Bütün bunlar; insanı dinlemeden, duygularını tanımadan onlara tanı koymayı ve tedavisini sağlayabilir mi? Eğer bilim, insanın düşünce ve duygularını anlamak için onlarla konuşma gerekliliğini ortadan kaldırılabirirse, başka bir deyişle insan tamamen makineleşirse bu olanaklı olabilir. Prof. Dr. Orhan Öztürk bunun gerçekleşmeyeceği kanaatinde. Belki de gerçekleşmemesini dilemektedir. İlaçla tedaviyi reddetme hakkının tartışıldığı bazı yerlerde bu hakkın tanındığı çağımızda; psikoterapinin önemini koruyacağına inanmaktadır. Bu nedenle psikoterapi, yöntem ve araçları değişebilmekte

birlikte var olmaya devam edecektir.

Öğretim üyeliği boyunca tüm öğrencilerinden, hastalarından çok şey öğrendiğini söylemek alçakgönüllülüğünü gösterir. Bu tavır ile hastalarının her söylediğine önem vermek gerektiğini vurgular. Başasının sırnı buradadır. Öğrenilenin kalıcılığını ancak böyle bir tutum sağlayabilir. Bu konu teknolojik gelişmelere ayak uydurmak kadar önemlidir.

O iyi bir öğretmendir. Öğretmen olmasında ve ABD'de eğitim görmesinde de öğretmen olan babasının rolü olabileceğini söyler. Bunu; yakınlarımızın ve ebeveynlerimizin nasıl etkisi altında kaldığımızı bilinçdışımızın bizi nasıl yönlendirdiğini göstermek için örnek olarak verir. Öğretmenlikten büyük zevk aldığı her tümcesinde izleyebilirsiniz. Bu tavır onun yanında eğitim gören uzmanlık öğrencilerine de bir şekilde yansır. Öğrencilerinin değişik konulardaki görüşlerini bilmek ister. Düşünceleriniz onun görüşlerine uymadığında açık sözlülüğünüzü takdir eder, bunu söylemekte sakınca görmez. Aslında her söyleneni ciddiye alır. Bu onun çalışma disiplinine verdiği önemi değiştirmez.

Dil konusu onun tutkusudur. Başta tıpta olmak üzere tüm bilimlerde yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar bulunmalıdır. Bu bilim adamlarının temel görevi olmalıdır. Sözcükleri olduğu gibi alma, onlara dilimizde karşılıklar bulmama aktarmacıdır, kopyacıdır. Böyle bir yaklaşımla yaratıcılığın geliştirilmesi olanaklı değildir. Dil korumak kültürü korumakla eşdeğerdir. Dil kültürün en önemli ögesidir. Yabancı sözcükleri olduğu gibi alma, eğitimin niteliğini bozar. Ayrıca bu eğilim, orta çağdaki büyüçülüğün bilim adamlarının davranışına bir çeşit yansımadır. Bazı bilim adamları ve dil bilimciler tarafından ortaya atılan "yaşayan dil" gibi kavramları kabul etmez. Sözcükler Türkçe olmalıdır. Yabancı sözcükler Türkçe'de karşılıklar bulma özgün düşünmeyi ve yaratıcılığı kolaylaştırır. Bazı sözcüklerin kullanımı yasaklamak ise dile müdahaledir. Yeni sözcükler bulmak ve önermek görevidir. Yazdığı kitaplarda o bu ilkeye uyar. Yabancı birçok kavrama özgün karşılıklar

bulmuş ve bunun benimsenmesini sağlamıştır. Üretken bir insandır. Birçok makalesi ve kitabı vardır. Hep yazar. Ancak ülkemizde kitap yazmayı ödüllendiren bir bölümü düzenlemenin olmayışının üzüntüsünü de yaşar ve söyler.

Klinikten çıkan raporlarda kullanılan ifadeler ve sözcükler çok önemlidir. Bu raporlar kliniğin itibarını etkileyebilir. Her ifade dikkatle değerlendirilerek rapora konmalıdır. Rapora itibar edilmemesi saygınlığımızı bozabilir. Böyle bir şey yaşanmamalıdır. Kendisi dinamik psikiyatri yönelimli bir eğitim almıştır. Bu onun biyolojik kavramları yadsımasına neden olmaz. Gerçekte dinamik ve biyolojik kavramlar eş anlamlıdır. Veya bu kavramlar aynı konunun farklı bir dilde anlatımdır. Her ikisine de aynı ölçüde değer verir.

Ona göre her yeni bilgi çok önemli ve değerlidir. Bilgi ve sevgi en önemli değerlerdir, ancak bilgiye değer vererek yücelebiliriz. Bilgiye değer vermeyen bir toplumda başka değerler bile açıkça söyler. Hastalar en değerli varlıktır. Onlar her şeyin üzerindedir. Her zaman da haklıdır. Her gazetede zalim bir ülke liderine akıl hastası yakıştırmasını duyunca kaleme sarılır böyle bir benzetmenin hastalara hakaret anlamı taşıyacağını söyler. Diğer toplumsal konulara karşı tutumu da bundan farkıdır. Toplumun gündemindeki her konu ile ilgilidir. Söylemesi gerekiyorsa söyler, yazması gerekiyorsa yazar.

Değerli hocamla eğitimin dışında 7 yıldır "Türk Psikiyatri Dergisi"nde yardımcı editör olarak birlikte çalışmaktayım. Dergiyeye gelen tüm yazıları iyi veya kötü yazı olup olmalarına bakmaksızın aynı ciddiyet ve ilkelere değerlendirmekte, bundan ödün verilemeyeceğini açıkça söylemekte ve uygulamaktadır. Gerçekte yayın kurulu toplantıları birer derstir.

Avrupa Birliği ülkelerinin bir standart oluşturma çalışmalarına koşut olarak meslek birlikleri kurulmuştur. Bu çerçevede Psikiyatri Derneği'nin kuruluşuna herhangi bir beklenti içine girmeden aktif olarak katkıda bulunmuştur.

Onun öğrencisi olmak onur vericidir.

üniversitelerin birinci sınıfında okutul-
 lan FKB (Fizik, Kimya, Biyoloji) der-
 sini Alman hocalar verirdi. Biyoloji-
 de sorunun yoktu, fakat fizik ve mate-
 matikle aram pek hoş değildi." Öztürk'ün o yıllarda verdiği bu kararın en önemli nedenlerinden biri de yatılı okuma düşüncesidir: "Ben her zaman şuna inanırım. Yatılı okumak, insanı olgunlaştıran bir durum. Yani özellikle üniversite çağında aileden bağımsız okumanın yapıcı etkileri oldukça fazla. Nitekim bu şartlarda okumam beni çok değiştirdi. Tarsus Amerikan Koleji'nde okumuş olmam, günün şartlarında bir yabancı dil biliyor olmam, pek bir şeyi değiştirmiyor. Nihayetinde dar bir çevre içindedesiniz. Ailenize olan bağımlılığınız daha fazla" diyor o günün koşullarını değerlendirirken. Tıp eğitiminin yanısıra bu eğitimi İstanbul gibi sosyal ve kültürel bakımdan hareketli bir kentte almasının çok yönlü yararları olur onun için. Öyle ki zaman içinde Tıp Fakültesi baştaki ilginçliğini yitirir, boş vakitlerini tamamen dolduran kültür ve sanat daha önemlidir Öztürk'ün yaşamında. Bu da onun deyişiyle kimliğini bulması açısından önemli katkılar sağlar.

Sinema, tiyatro ve şiir özellik o dönemler, ilgisini çeken konulardır. Sosyal ve kültürel gelişmeler bakımından günü izleme ve bu anlamda çeşitli gazete ve dergiler için değerlendirmelerini yazma alışkanlığı, Öztürk'ün üniversite yıllarından kalma bir alışkanlığıdır. Bunu, yıllar sonra bu gün de sürdürür. Hatta üniversitenin son yıllarında Tıp Dünyası Dergisi'ne, hekimlerin genel kültürden uzak, tek yönlü yetiştirilişini eleştiren bir yazısı yayımlanır. Yazı, dönemin İstanbul Üniversitesi Nöroloji Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın ilgisini çeker. Öyle ki yüzlerce öğrencinin doldurduğu kalabalık bir amfideki dersi sırasında, o gün anlattığı konuyla ilgili soru sormak üzere yanına çağırıldığı Öztürk, çok sonraları öğrenir, profesörün onu bilgisini sınamak için değil görmek ve tanımak için çağırıldığını.

Orhan Öztürk uzun yıllar, Dünya Sağlık Örgütü'nde (WHO) ülkemizi başarıyla temsil etmişti. Onun bu örgütle kurduğu organik bağlar, HÜ'nin pek çok araştırmaya merkezlik etmesini sağlar.

Çok büyük ilgi duymamasına karşın yıl yitirmeden, 1950 yılında Tıp Fakültesini bitiren Öztürk, aynı yıl sıhhiye bölümünde askerliğini yapmak üzere Ankara'ya gelir. O yıllarda yabancı dil bilen az sayıda insandan biri olması nedeniyle de Genel Kurmay'a Mütercim Tabip olarak atanır. Bir yıl süren askerlik görevinin ardından, dört yıl sürecek yasal zorunlu hizmetini yerine getirmek üzere de Sağlık Bakanlığı'nda çalışmaya başlar. Bakanlıktaki görevinin ikinci yılında, Sağlık Bakanlığı'nın İstanbul'da düzenlediği Uluslararası Karşılaştırmalı Patoloji ve Tropikal Hastalıklar Kongresi'nde tanıştığı bir fizyoloji profesörü aracılığıyla, Tennessee Üniversitesi'nden davet alır. II. Dünya Savaşından sonra ABD'nin, beyin göçünü sağlamak amacıyla bu tür bilim politikaları izlediği yıllardır o yıllar. Sağlık Bakanlığı ile üniversite arasındaki yazışmalar sonucu, arta kalan iki yıllık zorunlu hizmetinin de ertelenmesi

sağlanınca, Öztürk için ABD yolu da gözükmüş olur. Bu sayede 1954 yılında ABD'ye giden Öztürk, burada geçirdiği ilk üç yıl içinde Tennessee Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü'nde uzmanlık eğitimi tamamlar. Daha sonra Massachusetts'deki, psikanalitik-psikoterapi konusunda dünya ölçüsünde önemli bir merkez olan, Austen Riggs Center'da ikibuçuk yıl çalışma olanağı bulur. Klasik tıp eğitiminin ardından psikiyatriye yönelmesi ise onun üniversite yıllarındaki sosyal ve kültürel yaşama ilgisinden, sanata olan merakından kaynaklanır.

Amerika'da kaldığı süre içinde, akademik yaşamı boyunca yürüttüğü bilimsel çalışmalara yön veren önemli olay ise psikanalizin en önemli ismi S. Freud'un öğrencisi olan E. Erikson'la dört yıl boyunca, gerek öğrencisi gerekse çalışma arkadaşı olarak bir arada bulunmasıdır. Erikson, Freud'un klasik psikanaliz kuramına, psikososyal gelişim açısından önemli katkıları olan bir kuramcı olarak, bilim dünyasında önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla Erikson'un düşüncelerini ilk ortaya atıldıkları günden bu yana Türk psikiyatrisine tanıtan da Öztürk olur. Ama Erikson'un kavramları tanımlanması ve anlaşılması pek de kolay olmayan kavramlardır. Bu işi çeşitli seminerlerle Türkçeleştirerek anlatan ve hastayı temel kavramlarla bir klinisyen olarak

Öztürk'ün, Yaşar Kemal'le dostlukları yıllar öncesinde, onun Yer Demir Gök Bakır adlı romanı ile ilgili yazdığı bir makalesinden sonra başlar.

Tennessee Üniversite-si'nin davetiyle, 1954 yılında ABD'ye giden Öztürk, bu ülkede kaldığı yıllar içinde, psikiyatri alanında önemli bir merkez olan Austen Riggs Center'da da çalışma olanağı bulur.

ele alıp, Erikson'un kuramını yaptığı çalışmalarda uygulamaya geçiren de yine Öztürk'tür.

"Hocam Öztürk'ün çalışmalarında Erikson'un izlerini görürüz. Yani Ericson'un kuramından beslenerek bir hastayı çözümler. Başka bir deyişle dinamik formülasyon yapar. Bu

noktada klasik Freud kuramı üzerinde Erikson etkisi açıklık kazanır. Bir kuramı anlatmak, aktarmak nispeten kolaydır. Ama o kuramdan bir insanın gerçek problemini çözmeye çalışırken bu kuram size ne sağlıyor, ne kadar yol gösteriyor, ne kadar onu anlamayı sağlıyor? Bir kuram için cevap-

lanması gereken önemli sorulardır bunlar. O sinama ve denemeleri yapmış sonuçları da öğrencilerine aktarmayı çok iyi bilmıştır. Ben kendimi bu konuda çok kazançlı sayarım doğrusu. Çünkü sonuçları böyle anlaşılır bir kuramın. Yani Erikson'un kuramının uygulamasını yapmış ve bir üslup kazandırmıştır. " diyor Prof. Dr. Cengiz Güleç, hocası Orhan Öztürk'ün çalışmaları hakkında.

Amerika'da kalma ve çalışmalarını orada yürütme olanağı olmasına rağmen 1959 yılında Türkiye'ye döner. "Dönceğim ve dönüp ne yapacağım orada yapacağım düşüncesi de denebilir buna. Aslında sözcüklerle çok kolay ifade edilen bir şey değil." diyor Öztürk. Döndükten bir yıl sonra, yani AÜ Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü ile ODTÜ Sosyal Bilimler Fakültesinde dersler verdiği 1960 yılının ayrı bir önemi vardı Öztürk için. Yıllar önce ABD'de tanıştığı, yine

Çağdaş Türk Psikiyatrisi ve Prof. Dr. Orhan Öztürk

Cengiz Güleç

Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi
Psikiyatri Anabilim Dalı Başkanı

Türkiye'de 20. yy. başlarında genel tıp alanında tüm haşmetleri ile adeta birer efsane konumunda bulunan ve Modern Türk Tıbbının kurucuları sayılan Cemil Paşa, Besim Ömer, Tevfik Salim gibi mümtaz hocaların yanısıra Mazhar Osman Uzman, Fahrettin Kerim Gökay, Raşit Tahsin gibi karizmatik isimler Türk psikiyatrisinin öncüleri olarak saygın bir yer edinmişlerdir.

Mazhar Osman Uzman'ın eski Topraşı Bimarhanesi'nden yüzlerce akıl hastasının şehir hatları vapurlarıyla zamanın en modern akıl hastanesi sayılan Bakırköy'e nakli, akıl hastalarının zincirlerini kıran büyük Fransız devriminin aydınlarından hümanist ruh hekimi Pinel'in önderlik ettiği reform kadar başarılı ve önemli bir girişimdir.

Renkli kişiliğiyle dönemin popüler ismi İstanbul Valisi Fahrettin Rekim Gökay, tüm halkın belediğinde kazınmaz yer etmiştir. Türk halkının ruh hekimlerinden beklediği o sıcak, şefkatli, koruyucu ve uzman bir bilrikişi rolünü bu ünlü ruh hekimleri tamı tamına karşılamakta ve bu yöndeki beklentileri pekiştirmekteydiler.

İkinci kuşak ruh hekimleri arasında sohbet ustası, dinamik, çok yönlü ilgileri ve geniş kültürü ile popüler hoca olarak tanınan Prof. Dr. Rasim Adasal'ı anmadan geçmek olmaz. 1920'li yıllarda Freud'cu kuramla beslenen modern dinamik psikiyatrisinin yaklaşımlarına sıcak bakan Adasal Hoca'nın 1960'lara gelindiğinde ABD'de gördüğü psikiyatri uzmanlık eğitiminden hemen sonra yurda dönüp Ankara Üniversitesi Psikiyatri kliniğinde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlayan genç hoca Dr. Öztürk'ü fark etmesi zor olmamıştır.

Psikanalitik yönelimli psikoterapiler alanında yurtdışında yetkin bir eğitim görmüş olan Dr. Öztürk'ün çevresinin çağdaş bilgi ve becerilere

susamış genç asistanlarca kuşatılması geç olmamıştır. 1963-64 yıllarında yeni kurulan Hacettepe Tıp Fakültesi'ne Profesör Doktor İhsan Doğramacı'nın çağrısı ile eğitim koordinatörü olarak geçen Orhan Hoca bir grup arkadaşı ile bu Tıp Fakültesinin bir yenilikler ekolu olarak özgün ve saygın bir kurum olmasına etkin olarak katılmıştır.

1967 yılından bu yana, önce öğrencisi, sonra asistanı ve son 20 yıl boyunca aynı bölümünde çalışan bir öğretim üyesi olarak değişik yaşam dönemlerinde her zaman yürekli, açık, tutarlı ve dürüst bir meslek ve yaşam kılavuzu olarak minnet ve şükran beslediğim sayın hocam hakkında böyle bir yazı hazırlamayı onur vesilesi sayıyorum. Orhan Hocamın Türk psikiyatrisine katkılarını bir kaç başlık altında toplayarak sunmak istiyorum.

Türk hekimleri ve psikiyatri topluluğu içinde zaman zaman baş gösteren bilim ve akıldışı mistik, politik, sözcüde felsefi kuramlara dayalı uygulamalara karşı ödünsüz bir savaşçı kimliğini korumuştur.

Psikiyatri asistanlarına olduğu kadar, tıp öğrencilerine de hasta-hekim ilişkilerinin inceliklerini, model olarak öğretmedeki inanılmaz çaba ve gayretini yıllarca hayranlıkla izlemiştir.

Hoca olarak eğitmeye çalıştığı gençlerden öğrenme konusunda her zaman daha istekli oluşu çevresindeki meslektaşlarının hayranlıklarını kazanmasına yol açmıştır.

Araştırma planlama ve geniş bir grupla ortaklaşa bu araştırmaları yürütme, sonuçları yayımlama gibi akademik konulardaki uyumlu bir işbirliği içinde çalışmasını bizlere ilk örneklerini sunmuştur. Öncü kişiliğiyle yaklaşık 20 yıldır Dünya Sağlık Örgütü ile ortak uluslararası ölçekli psikiyatri epidemiyolojisi araştırmalarına katılan Dr. Öztürk, Hacettepe Psikiyatri Ana Bilim Dalı'nın dünyaca ünlü bir araştırma merkezi olmasını

sağlamıştır. Ulusal ruh sağlığı politikalarının belirlenmesine etkin bir biçimde katılmış ama bilinen pek çok bürokratik, politik engellemeler yüzünden bu konu maalesef askıda kalmıştır.

Türkçe psikiyatri temel kitabını hazırlamak Orhan Hoca'nın uzun yıllar coşkulu beslediği bir hedef olmuştur. Bunu büyük bir başarıyla gerçekleştiren öğrencileri ve psikiyatri mensuplarının genel bilgi ihtiyaçlarını karşılayan değerli ve özgün bir yapıtı bize kazandırmıştır.

Türk psikiyatri dünyasının eğitim ve hizmet alanlarındaki dağınıklığı toparlamayı amaçlayan bir meslek örgütü kurarak, bugünkü Türk Psikiyatri Birliği'nin kurucusu genel başkanı ve şimdi de onursal başkanı olma gururunu taşıyan bir önder kişiliktir.

Türk hekimlik dilinin sadeleştirilmesi için yürüttüğü "devrimci" çabalara asistanlık dönemimde büyük bir heyecanla katılmış olmama rağmen sonradan bu konuya bakışımızda kimi farklılıklar ortaya çıkmış ve yollarımız biraz ayrılmış olmakla beraber hocamın önerdiği ve bugün tüm ülkede yaygın olarak kabul gören pek çok psikiyatri terimini severek kullandığımızı da itiraf etmeliyim.

Son olarak sevgili hocamın doğaçlama-kendiliğinden konuşma gereken sosyal ortamlarda biraz sıklıkla ve hatta hafif utangaç olduğuna değinmek istiyorum. Tüm otorite görünümüne rağmen, özünde ne kadar sevecen bir yürek taşıdığını çok değişik yaşam krizleri sırasında doğrudan görme fırsatım olmuştur. Genç yaşta yitirdiğim rahmetli babamı çileli insan Haydar Güleç'ten çok daha sıkı ve uzun bir etkileşim içinde olduğum Orhan Hocam'ın benim biraz muhalif ve asil yönlerimin törpülenmesinde uyancı-kılavuz yönüyle yaşamında çok önemli yer tuttuğuna şükran ve minnetle ifade etmek istiyorum. Bu vesileyle her zaman genç ve enerjik içinde kalması dileğiyle bir kez daha merhaba diyor saygıyla selâmlıyorum hocamı.

kendisi gibi hekim olan ve çocuk psikiyatrisi alanında çalışan Mualla Süler ile o yıl evlenir. AÜ ve ODTÜ'deki görevine 1964'e kadar devam eder. 1964 ise akâdemik yaşamında iki nedenden ötürü önem taşır. Bunlardan biri, uzun süredir üzerinde kafa yordığı çalışmasının ona doçentlik ünvanını getirmesidir. Türk toplumundaki sünnet olgusuna ya da geleneğine psikososyal bir yaklaşım sunan bu çalışmasının konu olarak ortaya çıkışı ise onun ABD'de Erikson'la çalıştığı yıllara kadar uzanır.

"İnsanın kişilik gelişimiyle ilgili en önemli kuramlardan biri, Freud'un psikoseksüel gelişim kuramıdır. Onun üzerine binen, onu bir bakıma bazı yönlerden geliştirmiş olan kuram ise Erikson'un psikososyal gelişim kuramıdır. Erikson'la dört yıl yakından çalışma olanağı buldum. Seminerlerin birinde çocukluğun 3-6 yılları arasındaki yaşam olayları konuşulurken, Türkiye'ye ait bir anımı anlatmam istendi. Ben de Türkiye'de erkek çocukların 4-7 yaşlar arasında anestezişiz sünnet edildiklerini anlattım, tabii bunun toplumsal yönünden de söz ederek. Çocukluk çağındaki özgün gelişim sorunları, büyük oranda toplumun tutumuna da bağlıdır. Toplumun yetiştirme koşullarında sünnet gibi bir olay, çocuğun başta elbette korktuğu fakat sonradan çok fazla istediği ve önemseydiği, kendisi için mutlaka zorunlu olarak gördüğü bir olay haline gelir. Yani sünnet bu çocuğun özbenliğinde örseleyici zedeleyici bir olay olabilecekken, tersine sünnet olmamak travmatik bir yaşantı olabiliyor. Çalışmamda, ruhsal gelişim açısından toplumun dengeleyici etkisini göstermeye çalıştım."

Aynı yıl, günümüzde ülkemizin önemli ve büyük üniversiteleri arasında yer alan Hacettepe Üniversitesinin de Prof. Dr. İhsan Doğramacı öncülüğünde kurulduğu yıldır. Bu üniversitedeki tıp fakültesinin psikiyatri anabilim dalının oluşturulması ise Orhan Öztürk'ün de içinde bulunduğu bir ekip tarafından gerçekleşir. Doğan Karan ve Leyla Zileli ile yaptığı iyi bir ekip çalışması sonucu, bugün psikiyatri alanında önemli bir yere sahip olan HÜ Psikiyatri Anabilim Dalı kurulmuş olur. Klasik psikiyatri

Uzun yıllar birlikte çalıştığı E. Erikson (sağ başta), Öztürk'ün akademik yaşamında önemli bir yere sahiptir. Onun kuramını ilk ortaya çıkışında bu yana ülkemize taşıyan, Türkçeleştirerek kolay anlaşılmasını sağlayan da Öztürk'tür.

dışında, daha yeni bir bilimsel yaklaşım olan dinamik psikiyatridi uygulamaya geçirmek ve öğretmek de yeni kurulan anabilim dalının amacını oluşturur. "İnsan psikolojisinin bilinç dışı derinliklerine de dikkat ederek çalışan bir psikiyatri okuluymuş amacımız. Yani insanı yalnızca biyolojik bir varlık olarak gören, ruhsal hastalıklarını da yalnızca ilaçla tedavi eden bir yer değil, insanı bilinç ve bilinç dışı yönüyle tanımayı gerektiren, psikoterapi yoluyla da tedavi etmeye çalışan bir yer." diyor Öztürk, bu amacı açıklamaya çalışırken.

Orhan Öztürk'le tanışıklıkları öğrencilik yıllarına kadar uzanan ve yıllar sonra tekrar bir araya gelen Prof. Dr. Leyla Zileli ise onunla HÜ için çalıştıkları yıllardan söz ederken şöyle diyor: "Orhan Öztürk'le sınıf arkadaşydık, İÜ Tıp Fakültesinde. Ben Amerika'dan döneli daha bir iki yıl olmuştu. İhsan Bey'in (İhsan Doğramacı) önerisiyle İÜ'nden haftada dört gün Ankara'ya gelmeyi kabul ettim. Çünkü İstanbul'da hastalarım vardı ve onları bırakmak istemiyordum. Orhan Bey de o yıllarda henüz AÜ deydi. Tıp alanındaki tüm branşlardan arkadaşlarla sayımız yirmiye yakındı ve hepimiz büyükçe bir odada çalışıyorduk. Oda yoktu, hatta hiç birşey yoktu. Ama bana kalırsa, coşkulu bir başlangıçtı. Önce poliklinik düzeyinde başladık." Psikiyatri anabilim dalının kuruluşundaki heyecanı bu sözleriyle vurguluyarak anlatan Zileli, birlikte çalıştıkları yıllar içinde, Öztürk'ün hemen her konuda desteğini eksik etmediğini, her zaman uyum içinde çalıştıklarını ve birbirlerini çok etkilediklerini anımsıyor.

İzleyen yıllarda, 1969 yılına kadar HÜ'nde öncelikle psikanaliz ve toplumsal psikiyatri alanında çalışmaya devam eden Öztürk, o yıl geleneksel toplumda, bireyde ruhsal rahatsızlıklara ve anormal kişilik oluşumlarına yol açabilecek çeşitli etkenler üzerine yaptığı çalışmayla profesör olur. Bir yıl sonra, daha önce de çalıştığı Austen Riggs Center'e bu kez konuk profesör olarak gider. İki yıl bu merkezde çalışan Öztürk, Türkiye'ye döndükten sonra HÜ'ndeki görevine devam eder. 1975 yılı geldiğinde, psikiyatri bölümündeki birkaç çalışma arkadaşıyla dönüşümlü olarak yürütmeyi kararlaştırdıkları bölüm başkanlığı görevini üstlenerek, 1982 yılına değin sürdürür. Bu süre içinde, 1977'de HÜ'ne bağlı olarak oluşturulmaya çalışılan Gölbaşı Ruh Sağlığı Enstitüsü'nün de kurulmasında önemli rol oynar. O yıllarda Sağlık Bakanlığı tarafından yaptırılan, ancak işletilemeyerek bir protokol çerçevesinde HÜ'ne devredilen enstitüde, Psikiyatri Anabilim dalının kuruluşundaki temel görüş örnek alınarak, aynı çalışma temposuyla işe girilir. "Eski tip bir akıl hastanesi yerine, bireysel bakıma önem veren çağdaş psikiyatri yaklaşımının hakim olduğu bir enstitü olacaktı orası. Ama ciddi altyapı eksiklikleriyle karşı karşıyaydık. Yani Türkiye'nin bütün sorunları küçük bir ölçekte karşımızdaydı. İyi hesaplamadan yapılmış ve terkedilmiş binalar, müteahhitler, Sağlık Bakanlığı'yla ilişkilerdeki bürokratik sorunlar" diyor Öztürk.

HÜ'nde olduğu gibi burada da Öztürk'le beraber olan Leyla Zileli ise: "Öyle binalar vardı ki boruların hepsi dışarıda. Hastalar birer ip atıp

Katıldığı bilimsel toplantılar, Öztürk'ün eski öğrencileriyle bir araya gelmesini de sağlıyor.

kendilerini asabilsinler diye sanki. Önce bir servisle başladık. Otobüs yoktu, yol yoktu, su bile yoktu doğru dürüst. Kendi arabalarımıza doluşup gıderdik. Isıtma sorunu da vardı. Zemin etüdü sağlıklı yapılmamıştı. Ama zamanla iyi bir merkez halini aldı diyebilirim. Çünkü hastaların kilit altında tutulmadığı, yarı açık bir hastane oluşturmaya çalışmıştık. Kermesler yapardık. Bu sayede çevre halkı, hem hastalarla sıcak ilişkiler kurabildi hem de onlara sahip çıktı. Hatta benzinciler hasta kaçtığına alıkoyar, bize haber verirdi. Güzel bir çalışmaydı. Ama karda kışta oraya gitmek bir sefaletti.” diyor. Daha sonra üniversitenin aldığı kararla, Gazi Üniversitesi'ne devredilen bu enstitünün el değiştirdiği 1982 yılına kadar başkanlığını da yürütür Orhan Öztürk. Bir önceki yıl yönetim kurulunda, 1987 yılına kadar da danışma kurulunda görev aldığı Dünya Sağlık Örgütü'nde de ülkesini başarıyla temsil eder. Bu durum, bağlı olduğu üniversitenin de bu örgütle uluslararası ölçekte çalışma yapmasını sağlaması açısından önemlidir. Prof. Dr. Cengiz Güleç bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getiriyor. “Bu sayede HÜ, Dünya Sağlık Örgütü, Ruh Sağlığı Bölümü'nün yürüttüğü çeşitli çalışmalara merkezlik yapan yerlerden biri haline geldi. Ve bugüne kadar birçok önemli araştırma projesine merkezlik yaptı. Dolayısıyla HÜ Psikiyatri Bölümü, birçok üniversitenin ilgili bölümlerine oranla ayrıcalık kazandırmış oldu. Pek çok öğrenci de

bu sayede örgütün yaptığı uluslararası çalışmalarda yer aldı ve mesleğe uluslararası katkıda bulunabildi. Elbette tüm bunlar Orhan Bey'in yirmi yıl önce Dünya Sağlık Örgütü'yle kurduğu organik bağlar sayesinde gerçekleşmiştir. Bu da HÜ'nin ve Türkiye'nin bu örgütte önemli bir yer edinmesini sağlamıştır.”

1987-89 yılları arasında Sağlık Bakanlığı Yüksek Sağlık Şurası üyeliği, 1967'den bu güne de Amerikan Psikiyatri Birliği'nde (American Psychiatric Association) muhabir üyelik görevini yürüten Öztürk, ülkemizdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinde kullanılan iki önemli kitabın da yazarı. “Psikiyatri ve Psikoterapi” adını taşıyan ilk kitabı 1985'de, “Ruh Sağlığı ve Bozuklukları” adlı öteki kitabı ise

1988'de yayımlanır. Her iki kitabını belirli aralıklarla yenilemeye çalışan Öztürk'ün Türkçe yayımları dışında, uluslararası beş temel kitaba da hazırladığı bölümlerle katkıları vardır.

Hasta-hekim ilişkileri Öztürk'ün duyarlı olduğu konulardan bir diğerini oluşturur. “Orhan Bey'deki en beğendiğim özelliklerden biri budur. Yani genel anlamda hekimliğin, özel anlamda ruh hekimliğinin sınırları olduğunu, olması gerektiğini çok iyi bilmesi. Hekimlerin çoğuna, büyük bir otorite gibi hastayı yönlendirmeleri, hastanın yaşamına müdahale etmeleri belki çekici gelebilir. Ama gücümü zün ve olanaklarımızın sınırlarını gerçekçi olarak bilmek, hekimin en önemli sorumluluğudur. Hasta ve hekim arasındaki ideal ilişkinin inceliklerini ve değişik boyutlarını her fırsatta göstermeye, öğretmeye ve uygulamaya çalışan bir kişidir Orhan Öztürk”. Düşüncelerini bu şekilde dile getiren Güleç, Orhan Öztürk'ün psikiyatri ve çevresindeki bilim dışı etkinliklerle, her platformda yıllar önce başladığı mücadelesine hâlâ aynı ciddiyetle devam ettiğini de ekliyor. Bugün Tüba'nın şeref üyeleri arasında yer alan Orhan Öztürk, dile duyduğu büyük ilgi nedeniyle de psikiyatri terimlerinin Türkçeleştirilmesine önemli katkıları olmuş bir bilim adamıdır.

Bu yazının hazırlanmasındaki yardımlarından dolayı Prof. Dr. Leyla Zileli, Prof. Dr. Cengiz Güleç ve Prof. Dr. Nevzat Yüksel'e teşekkür ederiz.

Murat Dirican

Öztürk'ün üniversite yıllarında başlayan sanat merakı, onun bu gün, Çağdaş Türk Resiminin örneklerinden oluşan küçük bir koleksiyona sahip olmasını da sağlamış.

kolaylıkla ayırt edilebilen bir ses...

d ü n d e n

b u g ü n e

b i l i m i n

s e s i

**Bilim
ve
Teknik**

